

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ФАНЛАР
АКАДЕМИЯСИ МИНТАҚАВИЙ БЎЛИМИ
ХОРАЗМ МАЪМУН АКАДЕМИЯСИ**

ХОРАЗМ МАЪМУН АКАДЕМИЯСИ АХБОРОТНОМАСИ

Ахборотнома ОАК Раёсатининг 2016-йил 29-декабрдаги 223/4-сон қарори билан биология, қишлоқ хўжалиги, тарих, иқтисодиёт, филология ва архитектура фанлари бўйича докторлик диссертациялари асосий илмий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган

2021-СПЕЦВЫПУСК
Вестник Хорезмской академии Маъмуна
Издается с 2006 года

Хива-2021

Бош муҳаррир:

Абдуллаев Икрам Искандарович, б.ф.д., проф.

Бош муҳаррир ўринбосари:

Ҳасанов Шодлик Бекнўлатович, к.ф.н., к.и.х.

Таҳрир хайати:

Абдуллаев Икрам Искандарович, б.ф.д., проф.

Абдуллаев Баҳром Исмоилов, ф-м.ф.д.

Абдуллаев Равшан Бабажонович, тиб.ф.д., проф.

Абдуҳалимов Баҳром Абдурахимович, т.ф.д., проф.

Аимбетов Нагмет Каллиев, и.ф.д., акад.

Бабаджанов Хушнот, ф.ф.н., проф.

Давлетов Санжар Ражабович, тар.ф.д.

Дурдиева Гавҳар Салаевна, арх.ф.д.

Дўсчанов Бахтиёр, тиб.ф.д., проф.

Ибрагимов Бахтиёр Тўлаганович, к.ф.д., акад.

Жуманиёзов Зоҳид Отабоевич, ф.ф.н., доц.

Кадиров Шавкат Юлдашев, қ/х.ф.н.

Қутлиев Учқун Отобоевич, ф-м.ф.д.

Ламерс Жон, қ/х.ф.д., проф.

Майкл С. Энжел, б.ф.д., проф.

Мирзаев Сирожиддин Зайниев, ф-м.ф.д., проф.

Рахимов Раҳим Атажанович, т.ф.д., проф.

Рўзибоев Рашид Юсупович, тиб.ф.д., проф.

Рўзимбоев Сапарбой, ф.ф.д., проф.

Рўзметов Бахтияр, и.ф.д., проф.

Садуллаев Азимбой, ф-м.ф.д., акад.

Салаев Санъатбек Комилов, и.ф.д., проф.

Сирожов Ойбек Очилов, с.ф.д., проф.

Сотилов Гойипназар, қ/х.ф.д., проф.

Тожибаев Комилжон Шаробитдинов, б.ф.д., академик

Холматов Бахтиёр Рустамович, б.ф.д.

Чўпонов Отаназар Отожонович, ф.ф.д., доц.

Шакарбоев Эркин Бердикулович, б.ф.д., проф.

Эрматова Жамила Исмаиловна, ф.ф.н., доц.

Эшчанов Рузумбой Абдуллаевич, б.ф.д., доц.

Ўразбоев Ғайрат Ўразалиевич, ф-м.ф.д.

Ўрозбоев Абдулла Дурдиевич, ф.ф.д.

Ҳажиева Мақсуда Султоновна, фал.ф.д.

Ҳасанов Шодлик Бекнўлатович, к.ф.н., к.и.х.

Хоразм Маъмун академияси ахборотномаси: илмий журнал.-№2 (71), Хоразм Маъмун академияси, 2021 й. – 304 б.

ISSN 2091-573 X

Муассис: Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси минтақавий бўлими – Хоразм Маъмун академияси

© Хоразм Маъмун академияси ноширлик бўлими, 2021

МУНДАРИЖА ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Abdullayeva I.A. MTM tarbiyalanuvchilarining ingliz tilida nutqini o‘stirishda zamonaviy yondashuv	5
Abdumajitova R.Z. English stative from the point of view of modern actional classification	7
Asqarova K.E. Some problems in teaching terminology for students of non-philological faculties ..	10
Atabaeva N.Dj. The development of multimedia in english language teaching	13
Bakirova H.B. Teaching esp in non-philological universities	15
Bozorova L.B. Representation of the image of a woman in Virginia Woolf’s fiction	17
Burtabaeva B.A., Kudratov J.B. Comparative analysis of uzbek, english and russian folk fairy tales	20
Gaffarova D.V. U. Shekspir tragediyalarida obrazlilik va obraz masalasining pragmalingsvistik jihatlari	22
Hakimova Sh.R. Fundamental theoretical issues in linguoculturological analysis	24
Islomova M. The concept of print journalism in mass communication	27
Isroilova D.I. The effective ways of learning vocabulary in language development	29
Karimov Sh. O‘zbek antroponimlarining qo‘llanishida sifatning o‘rni	31
Kenzhaeva K.A. The function of aphoristic statements in the English language discourse	33
Khujamuratova F.A., Khatamova S.M. An innovative educational environment as a condition for the formation foreign language competence	36
Kuchmuradova G.H. The formation of sociolinguistic competence in teaching English for students of non-philological universities	40
Kurbanova R.A. A general interpretation of the predicative phenomenon in speech	44
Matveeva I.A. Simulation as a method of teaching medical students to communicate with a patient ..	46
Numanov Sh.K. Harbiylar nutqining psixolingvistik asoslari	49
O‘ktamova N.B. The problem of teaching analytical reading and exercises of non-philological directions	51
Ollaberganova S.X., Pirmatova O.S. Anvar Obidjon she‘rlarini o‘rganishda interfaol metodlarni qo‘llash	53
Raximova K.N. O‘zbek tilida undov so‘zlarning so‘zlashuv tilidagi o‘ziga xos xususiyatlari	55
Rustamova Z.X. O‘zbek tilida sport leksikologiyasi	57
Sadullaev D.B. Various methods of producing modern english medical terms	59
Sattorova Yu. Figurative language of children’s prose: winnie-the-pooh and other fairy tales	62
Sultanov B.R. Rhetorical markers in professionally oriented discourses	65
Sultonova N., Matchonov Sh.M., Qalandarov S.I. Til - millat ko‘zgusi	68
Turayeva L. The work of a sports journalist in various types of media	70
Turdiyeva G.A. O‘zbek va ingliz tillaridagi leksik birliklar his-hayajonni ifodalovchi sermahsul vosita sifatida	72
Yusuf X.I., Abdullayev S. Arab gazetalari sarlavhalari - matnning tarkibiy qismi sifatida: turlari, vazifalari va ifoda usullari	74
Yusupova N.K. Typology of foreign language lessons at the university	76
Абдурахманова М.У. Процесс появления медицинских терминов греко-латинского происхождения и их лингвистическое обоснование	79
Арзиева Д.Т. Особенности коммуникативного подхода в обучении английскому языку	82
Атаджанова Р.Б. Использование терминологической лексики в формировании коммуникативной компетенции студентов технических вузов	84
Ахроров А.А. Халқ мақолларида ширинсўзлик, мулойимлик, дағаллик масаласи	88
Бегматова Г.Х. Идиома ва фразеологизмларининг этимологияси ҳақида	91
Будикова М.Х. Мақол, матал ва идиомалар таржимасида этномаданий ўзига хосликларнинг сақланганлиги	95
Буриев И.Э. Метод проектов как технология личностно-ориентированного образования на занятиях русского языка	97
Исмаилов Т. Patrie концепти кадриятли таркибининг дискурсив тақдим этилиши	101
Матякупов С.Г. Лирикада диалог эстетик идрок воситаси сифатида	106
Махмудова Г.Д. Применение инновационных технологий в английском языке	109
Милованова Е.В. Использование мотивационных возможностей игровых технологий при изучении русского языка в ВУЗах	112

Назарова М.Х. Гётенинг “Ёш Вертернинг изтироблари” асарида тасвирий воситалар таржимаси	114
Норбоев Ў.С. “Асил ва карам” достонининг туркман версияси ҳақида	117
Нурмухаммедова Д.Ф. Понятие полевых структур в языковой системе	121
Очилова О., Машарибова Р. Паҳлавон Маҳмуд пирёввалий образининг янги талқини	124
Пирматова О. Шолчилиққа оид айрим терминлар этимологияси	127
Ражабова Д. Америка ёзувчиси Теодор Драйзернинг “Женни Герхардт” асарида урбанонимлар талқини	129
Райхонова М.М. Абдулла Орипов ижодида инсонийлик фалсафаси	132
Рўзимбоев Б.С. “Тулистон” учун тузилган лугатлар ва уларнинг Огаҳий таржимасидаги асарлар лексикаси тадқиқидаги ўрни	135
Рустамова Ф.И. Понятие термина в языке	138
Сабирова Н.Э. Бахши ижрочилигининг юзага келишидаги дастлабки омиллар	140
Саипова М.Т., Юсупов Э.К. Использование интерактивных форм и методов в обучении французскому языку	145
Таджибаева Ш.Р. Анализ образования и семантики ласкательных форм имён собственных в немецком языке	147
Утемуратова З.А. Русский язык в мировой системе языков	152
Халилова Л.А. Место синтаксиса в системе русского языка	153
Хамраева Ё. Сравнительные конструкции русского языка	155
Худайбердиева Л.С. Тилнинг аташ ва гносеологик вазифаларидаги ўзаро муносабатлар	157

ГЁТЕНИНГ “ЁШ ВЕРТЕРНИНГ ИЗТИРОБЛАРИ” АСАРИДА ТАСВИРИЙ ВОСИТАЛАР ТАРЖИМАСИ

М.Х. Назарова, ўқитувчи, Гулистон давлат университети, Гулистон

Аннотация. Мақолада таржима жараёнининг ўзига хос хусусиятлари ва Гётенинг “Ёш Вертернинг изтироблари” романининг немис тилидан ўзбек тилига қилинган таржималарида тасвирий воситалари мисолида таҳлил қилинди. Қиёсий таҳлил шуни кўрсатдики, тарихий ва маданий маънога эга сўзлар, шунингдек мажозий маънога эга бўлган сўзларни таржима қилишда ўзига хос хусусиятларига эга.

Калим сўзлар: бадий таржима, тасвирий воситалар, мажозий маъно, тарихий субматн, маданий субматн

Аннотация. В статье анализируются особенности процесса перевода в целом, а также особенности перевода изобразительных средств в частности на примере переводов романа И. В. Гёте «Страдания юного Вертера» с немецкого на узбекский язык. Путём сопоставительного анализа выявляются особенности перевода слов, имеющих переносное значение, а также слов с историческим и культурным подтекстом.

Ключевые слова: художественный перевод, изобразительные средства, переносное значение, исторический подтекст, культурный подтекст

Abstract. The article analyzes the specific features of the translation process as a whole, as well as the features of the translation of artistic means, in particular, taking as an example the novel “The Sufferings of Young Verter” written by Goethe and its translation from German into Uzbek. Comparative analysis reveals the specific features of the translation of the words that have a figurative meaning, as well as words with historical and cultural implications.

Keywords: literary translation, artistic means, figurative meaning, historical implication, cultural implication

I. Кириш. Маълумки, бадий-тасвирий воситалар бадий асарнинг ташқи беағи ҳисобланади. Бинобарин, бирор бадий асарни таржима қилганда ундаги ана шу тасвирий воситаларни тўғри қайта тиклаш лозим. Ана шундагина у таржима тилида сўзлашувчи китобхонда худди асл нусхадек таассурот қолдиради. У ёки бу асардаги бадий-тасвирий воситаларнинг ўзбек тилида берилиши масаласини илмий тадқиқ қилиш таржима назариясидаги энг ўзак масалалардан бири бўлиб, тадқиқотчининг илмий-амалий ҳулосалари таржимонга маълум асарни бутун бадий жиҳоси, таровати билан қайта тиклашда ёрдам бериши табиий. Ҳалигача кенг миқёсда тадқиқот объекти қилиб олинмаган, немис тилидан бевосита ўзбек тилига таржима қилинган, турли даврларда яратилган, турлича ҳарактерга эга бўлган асарлар таржимаси мисолида ушбу масаланинг кўриб чиқилиши муҳимдир.

II. Тадқиқотнинг мақсади ва қўлланилган усуллар. Тадқиқотнинг мақсади - танланган мавзу доирасида ўзбек тилига бевосита немис тилидан таржима қилинган, юқорида кўрсатилган романни илмий таҳлил қилиш ва ундаги бадий-тасвирий воситаларнинг нечоғлик ўзбек тилида тикланганини ёритиш, шу таҳлиллار асосида илмий ҳулосалар чиқариш. Тадқиқот объекти ва методи қилиб, ўзбек тилига немис тилидан бевосита таржима қилинган немис мумтоз ёзувчиси Гётенинг “Ёш Вертернинг изтироблари” романи (таржимон Янглиш Эгамова) таржималари олинади. Тадқиқот қиёсий-услубий метод асосида олиб борилади. Бу усул муаллиф ва таржимон услуби ва сўз қўллашдаги маҳоратини қиёсий йўсинда тўғри очиб бериш имконини беради.

III. Натижалар ва уларни таҳлили. Таржима ҳақида сўз борар экан, уни чин маънодаги санъат деб айтишимиз мумкин. Санъат бўлганда ҳам улкан меҳнат талаб қилувчи машаққатлар эвазига эришиладиган санъатдир. Таржиманинг роли ҳозирги кунда бениҳоя ортиб, бир тилдан иккинчи тилга қўплаб асарлар, шеърлар, илмий матнлар ва кинофильмлар таржима қилинмоқда. Таржима – бу бир халқнинг маънавий бойликларини етказиб беришда ҳамда илмий алоқаларни йўлга қўйишда энг тўғри йўлдир. Бадий таржима туфайли жаҳон адабиётининг инглиз, немис, испан, рус, қозоқ ва ўнлаб тиллардаги асарларини ўзбек тилида ўқишимиз мумкин. Албатта, бунда моҳир таржимонларнинг ўрни бекиёсдир. Буюк рус олими В.Г. Белинский таржима хусусида қуйидаги фикрни илгари сурганди: “Бадий таржиманинг битта қондаси бор: бу – таржима қилинаётган асарнинг руҳини беришдан иборат, бунинг учун эса асарни, агар автор башарти рус бўлганида, ўзи ҳам шундай ёзган бўлар эди - деган мақомда таржима қилиш керак. Бадий асарларни бундай ўғириш учун туғма санъаткор бўлиш даркор”

[5, 34]. Шундай қилиб, В.Г. Белинскийнинг фикрича, бадий таржимада асарга бирон нарсга қўшиш, ундан бирон нарсани олиб ташлаш ёки уни ўзгартириш мумкин эмас. Таржима қилишдан мақсад – тилни билмаслик натижасида китобни ўқишга муяссар бўлолмаган кишиларга уларнинг ўз она тилида ўқиб баҳра олишлари учун мумкин қадар асл нусха ўрнини босадиган асар яратилишдан иборат, токи ана шу таржима орқали китобхон асардан баҳраманд бўлсин ва у тўғрида фикр юрита олсин [5, 35].

Ўзбек тилига таржима қилинган, асл нусха ўрнини боса оладиган, китобхон баҳраманд бўлиб, у ҳақида фикр юрита оладиган кўплаб асарларни мисол тариқасида келтириш мумкин. Шундай асарлар сирасига кирувчи ўзбек тилига бевосита немис тилидан таржима қилинган асар “Ёш Вертернинг изтироблари” хусусида фикр юритмоқчимиз. Бу асар буюк немис шоир ва ёзувчиси И.В. Гёте қаламига мансуб бўлиб, жаҳон адабиёти тарихида бошқа бирон бир асарга насиб этмаган шон-шухрат билан йўғрилган романдир. 1774 йил эса тарихда ана шу асарнинг яратилиши билан машҳурдир. Ўша вақтларда немис тилининг ўрни халқи орасида жудаям паст бўлиб, кўплаб йиғинлар, мажлислар бошқа тилда олиб борилар, хатто задогонлар оилаларида француз тилида сўзлашишарди. Немис тили ва адабиётининг асосчиси сифатида И.В. Гёте ўз асари орқали немис тилининг бениҳоя гўзал ва бой тил эканлигини исботлаб беролган. Асар босилиб чиққаниданок қўлдан-қўлга ўтиб, тез орада юзлаб тилларга таржима қилиниб, жаҳон бўйлаб тарқалиб кетди. Ёзувчи ушбу асарида ўша пайтларда урф бўлган эпистоляр, яъни хат усулидан фойдаланган ва роман қаҳрамонининг ўз дўстига ёзган хатлардан иборат. “Ёш Вертернинг изтироблари” романида ёш Гёте ўша даврдаги ҳар тарафлама илғор фикрли, зукко ва сезгир қалбли йигитнинг гўзал кечинмалари, эхтиросларини ўзида жамлаган қаҳрамон образини яратиш билан адабиётда янги шакл ва янги мазмун яратиш тарафдорларига хос бўлган қирраларини очиб берди. Юракларни титратувчи, ларзага солувчи бу роман қаҳрамони – покиза қалб эгаси Вертернинг муҳаббати, унинг кечинмаларини ўзбек китобхонларига етказиб берган таржимон Янглиш Эгамова ўрнини алоҳида айтиб ўтиш жоиздир.

Гётенинг дастлабки насрий асари ҳисобланган “Ёш Вертернинг изтироблари” романи ўзбек тилига 1975 йилда таржима қилиниб, китоб нашрдан чиққач ўзбек китобхонлари орасида тез тарқалиб кетди. Ўша йиллардаги таржима ноёб нусхага айланиб кетган. У 2006 йилда “Янги аср авлоди” нашриёти томонидан айнан ўз ҳолича қайта нашр қилинди ва бу 1975 йилги нашр ўрнини босади. Таржимон Гёте асарларини доим мутолаа қилиб, ёзувчи услубининг оддий кўз билан кўриб бўлмайдиган сирларини астойдил қидириб топа бошлаган ва ўз таржимасида ҳам бу нарсаларни акс эттира олган. Асарни ўқир эканмиз, унинг тилимиз хазинасидан усталик билан фойдаланганлигини кўрамиз ва таржимоннинг бадий маҳорати ва ҳалол меҳнати “Ёш Вертернинг изтироблари” романининг ўзбек тилида муваффақият билан қайта тикланишини таъминлади деб айта олиш мумкин.

Я. Эгамованинг фикрича: “Таржимон асарнинг унда тасвир этилган воқеаларнинг ичига кириб бориши, қаҳрамонлар билан бирга йиғлаши, бирга кулиши, бирга ўйлаб ҳис этиб, бирга ҳаракат қилиши, хуллас ўшалар орасига қўшилиб кетиши зарур” [1, 4]. Романни ўзбек тилида мутолаа қила туриб, шундай хулосага келиш мумкинки, таржимон ҳам ўзи айтганидек қаҳрамонининг дардларига шерик бўлиб, у билан бирга ҳис этиб, бирга кулиб, бирга йиғлаб унинг дилидаги қайғу ва қувончларини ўз тилимизда табиий ифодалашга, бадий тасвирнинг гўзаллиги ва жонлилигига эриша олди. Фикримиз далили сифатида романнинг асл нусхасидан ва ўзбекча таржимасидан мисол келтирсак:

Немисчаси: Wenn da diese herrliche Natur so starr vor mir steht wie ein lackiertes Bildchen und alle die Wonne keinen Tropfen Seligkeit aus meinem Herzen herauf in das Gehirn pumpen kann und der ganze Kerl vor Gottes Angesicht steht wie ein versiegter Brunn, wie ein verleckter Eimer. Ich habe mich oft auf den Boden geworfen und Gott um Tränen gebeten, wie ein Ackermann um Regen bietet, wenn der Himmel ehern über ihm ist und um ihn die Erde verdürstet [2, 79].

Ўзбекчаси: “Мана шу кўркем табиат худди суратдек жонсиз туюлади менга: мана шу гўзалликларнинг бариси юрагимда заррача хаяжон уйғотолмайди ва сезгиларга таъсир этолмайди; мен шўрлик тангрим назарида суви қуриган кудукқа, қақраган челаққа ўхшаб турибман. Қаттиқ қурғоқчилик бўлиб, ер сувсизликдан ҳансираб ётганида дехқон ёмғир тилаб, худога ёлворганидек, мен ҳам кўз ёши сўраб, тиз чўкиб худои таолога тинимсиз илтижо қиламан” [3, 84].

Кўряпмизки, таржимон ёзувчи айтмоқчи бўлган фикрларни тўлақонли, шакл ва мазмун бирлигини сақлаган ҳолда, ўзбек тили луғат бойлигидан унумли фойдаланиб ўзбек ўқувчисига етказиб беришга муваффақ бўлган. Таржимада ўхшатиш, сифатлаш каби тасвирий воситалар

хамда асар қаҳрамонининг ҳолати ҳам ўз ўрнида тўғри ёритилган: diese herrliche Natur - мана шу кўркем табиат; so statt..wie einlackiertes Bildchen - худди суратдек жонсиз; alle die Wonne - гўзалликларнинг бариси; vor gottes Angesicht - тангрим назарида. Таржимон der ganze Kerl бирикмасини бутун бошли бола деб эмас, балки мен шўрлик деб, sich auf den Boden werfen жумласини “ерга ўзини отмоқ” деб эмас, “тиз чўкиб илтижо қилмоқ” деб, “die Erde verdurstet” жумласини эса “ер чанқаб ётганда” эмас, балки “ер сувсизликдан хансираб ётганда” деб қаҳрамон рухиятидан келиб чиқиб, ширали қилиб ўтирган. Мисолда келтирилган ўхшатишларнинг таржималари ҳам wie ein versiegter Brunn - суви қуриган қудуққа; wie ein verlechter Eimer - қақраган челаққа ўхшаб; wie ein Ackermann um Regen bietet - деҳқон ёмғир тилаб худога ёлворганидек, ўзбек тилида ўз муқобиллари билан узукка қўйилган кўздай мос тушган, деб айтиш мумкин. Маълумки, бошқа – бошқа тил системаларига мансуб бўлган немис ва ўзбек тилларининг синтактик табиати бир – биридан фарқ қилади. Ушбу таржимада ҳам жумла қурилиши ўзбек тили қонун - қоидаларига мос ҳолда ўтирилган.

Юқорида айтиб ўтганимиздек, ёзувчи ушбу асарида эпистоляр, яъни хат усулидан фойдаланган бўлиб, асар қаҳрамони бошидан кечирган ҳамма воқеа ҳодисалар ва ўзининг ички кечинмаларини, ўз дўстига ҳикоя қилиб хат ёзади. Шоир табиатли Вертер ҳаётда ўзини ёлғиз ҳис этиб, табиат манзараларини кузатаркан, улардан завқ олади ва бу бевафо дунёда у ўзига ҳақиқий дўст кидиради. Атрофидаги одамлар, болалар ва уларнинг яшаш тарзи-ю фикр ўйларига ҳаммасига у бефарқ эмасди ва уларга имкони доирасида ёрдам қўлини чўзарди. Таржимон талқинидаги ўзбекча сўзловчи “Вертер” ҳам ана шундай қаҳрамондир. Шоиртабиатли қаҳрамонимиз гўзал табиат манзараларидан завқ олиб, сокинлик, танҳоликни ўз қалбига дармон деб биларкан шундай гапларни ҳаёлидан ўтказади:

Немисча: Jeder Baum, jeder Hecke ist ein Strauss von Blueten, und man moechte zum Maikaefer werden, um in dem Meer vom wohlgeruechen herumschweben und alle seine Nahrung darin finden zu koennen [2, 75].

Русчаси: Каждое дерево, каждый куст распускаются пышным цветом, и хочется, быть майским жуком, чтобы плавать в море благоуханий и насыщаться ими [4, 83].

Ўзбекча: Ҳар бир дарахт, ҳар бар бутуқ бамисоли гулдастадек туюлади ва хушбўй ҳидлар денгизида сузиш ҳамда улардан лаззатланиш учун капалак бўлиб қолгинг келади [3, 84].

Ўзбек тилидаги “Ёш Вертернинг изтироблари” ни ўқиганда таржимонга қаҳрамонларнинг характериға хос бўлган танҳолик, изтироб, ҳаёлпарастлик каби хусусиятлар, унинг фикрлаш тарзигача яхши таниш бўлганлиги маълум бўлади. Таржимон гўё қаҳрамоннинг ўзи бўлиб ҳис қилади: Wie ich mich unter dem Gespräch in den schwarzen Augen weidete! Wie die lebendigen Lippen und die frischen muntern Wangen meine ganze Seele anzogen [2, 36].

Сухбат давомида мен унинг тим қора кўзларига шу қадар ҳавас билан тикилдимки! Унинг роҳатбахш лаблари ва тиниқ, хушрўй чехраси бутун борлиғимни шу қадар ўзига ром этган эдики! [3, 40]. Бу ерда “die lebendigen Lippen” ҳамда “die frischen muntern Wangen” сўзлари таржимаси диққатга сазовордир. Уларни ўзбек тилида ифодалашда шундай сўзлар танланганки, гап унинг севгилиси ҳақида эканлиги дарҳол аён бўлади. Вертернинг нуткидаги Лоттага бўлган муҳаббатини ифодаловчи туйғулари аниқ сезилиб туради. Ўзбек тилида ҳам шу мазмунга мос келадиган “роҳатбахш лаблари” ва “тиниқ, хушрўй чехраси” каби чиройли сўзлар танланган.

Вертернинг биринчи саҳифаларидаги хатлардан унинг ўй-хаёллари билан бирга табиат манзаралари, ижтимоий муаммолар ва унинг атрофидаги одамлар ҳақида тасаввурга эга бўламиз. Табиат манзаралари тасвирини ўқир эканмиз, гўё ўзингизни ўша гўзал манзарада Вертер ёнидагидек ҳис қиласиз.

Немис тилида: Wenn das liebe Tal um mich dampft und die hohe Sonne an der oberfläche der undurchdringlichen Finsternis meines Waldes ruht und nur einzelne Strahlensich in das innere Heiligtum stehlen, ich dann im hohen Grase am fallenden Bache liege und näher an der Erde tausend mannigfaltige Gräschen mir merkwürdig werden; wenn ich das Wimmeln der kleinen Welt zwischen Halmen, die unzähligen, unergründlichen Gestalten der Würmchen, der Mürkchen näher an meinem Herzen fühle, und fühle die Gegenwart des Allmächtigen, der uns nach seinem Bilde schuf, daswehen des Allliebenden, der uns in ewiger Wonne schwebend trägt und erhält [2, 153].

Ўзбек тилида: Кўркем водийдан ҳовур кўтарилиб, тушки қуёш ним қоронғу қалин ўрмон устида турган ва яқка – ярим нурлари унинг қадам етмас оралиғига ёриб қирган чокда мен жўшқин анҳор бўйида, ўсиқ ўтлар устида ётганимча ердаги минглаб ажойиботларга ҳайрат билан боқаман: ўт-ўланлар орасида ғимирлашган митти мавжудотларнинг, сон-саноксиз қурт-

кумурсқаларнинг юрагимга яқинлигини ҳис этаман; бизни шу йўсинда яратганинг қудратини мутлак, хузур-ҳаловат оғушига етакловчи Олло-таолонинг ҳозирлигини сезаман [3, 167].

Шу тариқа таржимон китобхонни қаҳрамон характеридаги муҳим бўлган ҳиссиётлар билан таништиради. Таржимани ўқиганда, Вертернинг табиат манзараларидан нечоғлик баҳра олишини, бу манзаралар унинг ички оламига нечоғлик уйғун эканлигини ҳис этамиз.

IV. Хулосалар. Асардаги бадиий – тасвирий воситалар, кўриб ўтганимиздек, турли – туман стилистик мақсадларда қўлланилади, улар бадиий асарнинг мағзини, ширасини ташкил этади. Муаллиф мақсадини, қаҳрамонлар руҳий оламини, изтиробу шодликларини, табиатга, одамларга муносабатини лўнда, ширали тилда очиб беришга ҳаракат қилади. Улар таржимада ҳам айнан ўз аксини топса, таржима ўқувчиси ҳам ўша асардан худди асл нусхани ўқигандек баҳра олади. Шунингдек, аслият тилидан бевосита ўгирилган ҳар қандай асар таржимаси асарнинг мазмун ва шакл бирлигини сақлаб қолишга хизмат қилади ва бу эса унинг билвосита қилинган таржималардан афзаллик томонларини кўрсатади. Ғарб ва Шарқ адабий алоқаларини кузатишда, таржимон маҳорати сирларини ўрганишда назарий дастур ва қўлланма бўлиши мумкин. Шунингдек, тадқиқотда олиниши кутиладиган натижалардан таржима назарияси ва амалиёти курсларини ўқитишда, олмон адабиёти тарихи, немис-ўзбек адабий алоқалари юзасидан ўтиладиган машғулотларда фойдаланиш мумкин. И. В. Гёте инглиз, француз, хитой, славян, итальян, форс, араб адабиётларини таҳлил қилиб, дунёдаги барча халқлар ва адабиётлар учун хос бўлган муштарак хусусиятларни, уларни бир-бирига боғлаб турувчи умумий тараққиёт қонунларини кашф қилишга интилан. Хулоса сифатида у биринчи бўлиб "Жаҳон адабиёти" истилоҳини қўллаган. Шоир инглиз, иброний, итальян тилларини яхши билган. Араб тили ҳақида етарли маълумотларни эгаллаган. "Ким ўзга тилларни билмаса, ўз тилини ҳам яхши тушунмайди", деган сўзлари тагида ҳам шоирнинг Ер қуррасидаги барча халқлар маданиятини бир-бирига яқинлаштиришдек эзгу нияти ўз ифодасини топган.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Эгамова Я. Истеъдод ва меҳнат самараси. – Т: Таржима санъати, 1998.
2. Goethe J.W. Die Leiden des jungen Werthers. – Berlin: BPL, 2015.
3. Гёте И.В. Ёш Вертернинг изтироблари. Таржимон Я. Эгамова. – Т: Янги аср авлоди, 2006.
4. Гёте И.В. Собрание сочинений. Том 6: Страдания юного Вертера. Пер. Н. Касаткиной. – М: Художественная литература, 2008.
5. Саломов Ғ. Тил ва таржима. – Т: Фан, 1996.

УЎК 81-13

“АСИЛ ВА КАРАМ” ДОСТОНИНИНГ ТУРКМАН ВЕРСИЯСИ ҲАҚИДА

Ў.С. Норбоев, ўқитувчи, Урганч давлат университети, Урганч

Аннотация. Мақолада “Асил ва Карам” достонининг туркман версиясининг бошқа туркий версиялар билан алоқаси ва ўзига хос хусусиятлари таҳлил этилади. Достондаги образлар, мотивлар, турли топонимик номлар, туркман бахшилари репертуарларидаги миллий вариантлар қиёсий аспектда тадқиқ этилади.

Калим сўзлар: “Асил ва Карам”, достон, туркман, вариант, версия, образ, мотив

Аннотация. В статье анализируются сходства туркменской версии дастана “Асил и Керем” с другими тюркскими версиями и ее своеобразие. В сравнительном аспекте исследуются образы, мотивы, топонимы из дастана, национальные варианты из репертуара туркменских бахши.

Ключевые слова: “Асил и Керем”, дастан, туркмен, вариант, версия, образ, мотив

Abstract. The article analyses the relations and specific features of turkmenian version of the epic poem "Asil and Karam" with other turkish versions. The article comparatively studies characters, motives, different toponymic names, national variants in the repertoire of turkmenian bakhshis (epic poem singer) as well.

Key words: "Asil and Karam", epic poem, turkmenian, variant, version, character, motive

“Асил ва Карам” достонининг туркман версияси оғзаки ва ёзма нусхалар орқали оммалашган. Туркман олимларининг таъкидлашларича, мазкур достон XIV-XV асрларда Эрон, Озарбайжон, Арманистон, Қорабоғ, Диёрбакир, Курдистон, Ироқ каби вилоятларда тарқалган оқ кўйли ва қора кўйли туркман қабилаларининг турмушига алоқадор асарлардандир [1].